

วันมหาวิปโยค : จุดเริ่มต้นใหม่แห่งประชาธิปไตย?

เหตุการณ์นองเลือดที่เกิดเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งยังผลให้ผู้มีอำนาจเผด็จการแห่งตระกูล กิตติขจร และ จารุเสถียร มีอันต้องออกนอกประเทศไปนั้น จะนับได้หรือไม่ว่าเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของประชาธิปไตยเมืองไทย?

ก่อนที่จะตอบคำถามข้างต้นนี้ ขอให้เราหันมาพิจารณาวิวัฒนาการของเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นเสียก่อน จุดปะทะซึ่งเป็นที่มาแห่งการสูญเสียอำนาจทางการเมืองของสมาชิกตระกูล กิตติขจรและจารุเสถียรนั้น น่าจะยอมรับกันได้ว่า เกิดจากการจับกุมสมาชิก*กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* ในขณะที่กำลังแจกจ่ายเอกสารเผยแพร่ความรู้ประชาธิปไตยแก่ประชาชนเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ศกนี้ (2516) *กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* นั้น ประกอบด้วยประชาชนผู้มีอาชีพต่างๆ กัน การรวมตัวจึงเป็นไปอย่างหลวมๆ ด้วยสมาชิกมีภูมิลำเนาและทัศนคติทางการเมืองต่างๆ กัน แต่ที่สามารถรวมตัวกันได้ก็เพราะมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการเร่งรัดให้รัฐบาลชุดที่แล้วร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จในเร็ววัน เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐธรรมนูญที่พึงปรารถนาและเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่มวลชน การดำเนินงานเป็นไปโดยเปิดเผยและบริสุทธิ์ใจ ดังจะเห็นได้ว่า ในวันศุกร์ที่ 5 ตุลาคม ตัวแทนของกลุ่มฯ ได้แสดงความป็นมาและจุดประสงค์ของกลุ่มฯ แก่สื่อสารมวลชน ตลอดจนแจ้งให้ทราบว่า จะมีการแจกจ่ายเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่ทวยราษฎร์ในวันรุ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็ได้เตรียมจัดการอบรมความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนปลายเดือนตุลาคม (ซึ่งต้องล้มเลิกไปโดยปริยาย) เมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้ วิญญูชนย่อมเห็นได้ว่าการดำเนินงานของ*กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* เป็นไปตามสิทธิที่มนุษยชนพึงมี ทั้งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของธรรมนูญการปกครองประเทศไทย พ.ศ.2515 ซึ่งแถลงไว้อย่างกระจ่างชัดว่า จะยึดถือจารีตประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้ในวันที่แจกจ่ายเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยนั่นเอง จากคำบอกเล่าของผู้ต้องขื่อหากบฏบางคนในจำนวน 13 คน กับผู้ใกล้ชิดเหตุการณ์คนอื่นๆ ปรากฏว่า ตำรวจสันติบาลนอกเครื่องแบบได้ติดตามผู้แจกจ่ายเอกสารชนิดตัวต่อตัวตลอดเวลา พร้อมทั้งถ่ายรูปสมาชิก *กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* เหล่านั้นไว้ทุกคน ทั้งทางกลุ่มฯ ก็แจ้งให้ตำรวจสันติบาลเหล่านั้นทราบเป็นระยะๆ ว่า จะไปแจกจ่ายเอกสาร ณ ที่ใด การแจกจ่ายเอกสารก็แบ่งกลุ่มทิ้งช่วงเป็นระยะ ๆ เพื่อกันมิให้ต้องขอหาข่มขู่ทางการเมืองเกิน 5 คน เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อกลุ่มฯ เคลื่อนย้ายจากตลาดนัดท้องสนามหลวงไปบางลำพู ตำรวจท้องที่ได้ขอร้องให้เคลื่อนย้ายไปนอกท้องที่สถานีตำรวจของตน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิธีการทำงานของตำรวจไทยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม เมื่อเคลื่อนย้ายไปยังประตูน้ำ สมาชิกของกลุ่มฯ 11 นายก็ถูกตำรวจจับกุมด้วยข้อหา *ข่มขู่ทางการเมืองเกินกว่า 5 คน* และ *ขื่อหากบฏ* จากการสอบปากคำผู้ต้องหาส่วนใหญ่ปรากฏว่า ตำรวจสันติบาลได้ให้ผู้ต้องหาทั้ง 11 นายลงนามรับทราบข้อหาทั้งสองกระทงนี้ภายหลังจากที่มีการตรวจค้นบ้าน

ในวันเสาร์ที่ 6 ตุลาคมนั่นเอง แต่จากข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ผู้ต้องหาทั้ง 11 นายถูกจับด้วยข้อหาชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน ส่วนข้อหาทักท้วงจะเพิ่มเติมในภายหลัง และเมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาเพิ่มเติมอีก 2 นาย จึงได้ตั้งข้อหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เพิ่มอีกข้อหาหนึ่ง การณ์ทั้งหมดนี้ยอมให้เข้าใจเป็นอย่างอื่นมิได้ นอกจากนี้ ทางกรมพยายามสร้างข่าวเท็จเพื่อให้ประชาชนเข้าใจผิดว่า ตำรวจสันติบาลได้ตรวจสอบพบหลักฐานแน่ชัดว่า คนเหล่านี้เป็นกบฏและเป็นคอมมิวนิสต์ แม้เมื่อมีการเรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 นาย ผู้รักษาตำแหน่งอธิบดีตำรวจขณะนั้นกลับให้สัมภาษณ์ว่า การสอบสวนปากคำผู้ต้องหายังไม่เสร็จสิ้น ทิ้งๆ ที่จากคำบอกเล่าของผู้ต้องหา กบฏส่วนใหญ่ปรากฏว่า การสอบสวนผู้ต้องหาเพียงครั้งเดียว คือ ในวันเสาร์ที่ 6 ตุลาคมนั่นเอง

เมื่อพิจารณาข้อหาทั้งสามกระทงข้างต้นนี้ เวไนยสัตว์ทั้งหลายย่อมเห็นได้ว่า เหตุผลอ่อนเพียงใด *ในประการแรก* ออกเป็นที่น่าสงสัยว่า การแจกจ่ายเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยในที่สาธารณะจะถือได้ละหรือว่าเป็นการชุมนุมทางการเมือง และถ้าหากถือเช่นนี้ทำไมผู้ที่แจกใบปลิวโฆษณาที่ดี หรือเด็กขายหนังสือพิมพ์ที่ดี จึงไม่อยู่ในข่ายข้อหานี้ด้วย *ประการที่สอง* ไม่มีข้อความใดเลยในเอกสารที่แจกที่ชักจูงให้ประชาชนก่อการจลาจลกระด้างกระเดื่องและคิดล้มล้างรัฐบาล และที่น่าสมเพชก็คือ บทความส่วนใหญ่ที่นำมาตีพิมพ์นั้น เคยตีพิมพ์ในที่ต่างๆ มาก่อนแล้ว *ประการที่สาม* เอกสารต่างๆ ที่ตำรวจสันติบาลนำมาเปิดเผยต่อสาธารณชน ซึ่งถือเป็นหลักฐานว่า ผู้ต้องหาทั้ง 13 คนเป็นคอมมิวนิสต์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการไร้การศึกษาของตำรวจสันติบาลเพียงใด หนังสือที่ถือเป็นหลักฐานเหล่านี้ล้วนมีขายตามร้านหนังสือทั่วไป บางเล่มปรากฏแน่ชัดว่า หยิบยืมจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ความดีของตำรวจสันติบาลยังพอมืออยู่บ้างที่มีได้กุหลักฐานเท็จขึ้น เมื่อพิจารณาเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ก็สมแล้วที่สภาคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะประณามว่า การตั้งข้อหาทั้งสามกระทงดังกล่าวนี้เป็นการกระทำที่ลู่แก่อานาจ

ข้อที่เราควรจะวิเคราะห์ ก็คือ การจับกุมและการตั้งข้อหาดังกล่าวเป็นคำสั่งของผู้รักษาการตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้น หรือเป็นการกระทำของตำรวจสันติบาลเอง โดยเหตุที่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ เราก็คงได้แต่เดาไปต่างๆ นานา สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับการจับกุมนั้นมีเหตุผลน่าเชื่อว่าเป็นไปตามคำสั่งของผู้รักษาการตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้น เพราะการจับกุมมิได้เกิดขึ้นทันทีทันใดที่มีการแจกจ่ายเอกสาร หากทว่าเกิดขึ้นภายหลังที่การแจกจ่ายเอกสารดำเนินไปแล้วประมาณครึ่งวัน ซึ่งแสดงว่า ช่วงระยะเวลาครึ่งวันนั้นต้องเสียไปในการติดต่อสื่อข่าวสารระหว่างตำรวจชั้นผู้น้อยกับนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ในรายงานการประชุมของกระทรวงมหาดไทย ครั้งที่ 28/2516 เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม สกนี้ ประธานในที่ประชุมคือ นายประภาส จารุเสถียร แถลงไว้อย่างกระจ่างชัดว่า ตนเป็นผู้สั่งให้มีการจับกุม “... โดยคิดว่า จับมาเพียงให้หยุดทำเท่านั้น แต่เมื่อจับมาแล้ว ตรวจพบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลัทธิคอมมิวนิสต์และแผนการล้มล้างทหารรัฐบาล..... จึงตั้งข้อหารุนแรง” (*เดลินิวส์* วันที่ 24 ตุลาคม 2516) ซึ่งแสดงให้เห็นชัดแจ้งว่า รัฐบาลชุดที่แล้วมิได้มี

เจตจำนงอันบริสุทธิ์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ใครที่จะแจกจ่ายเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยจะต้องถูกจับเพื่อให้หยุดการแจกจ่าย เพราะฉะนั้นสาเหตุ*ประการแรก* ที่ทำให้ผู้รักษาการตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้นสั่งจับสมาชิก*กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ* ก็คงสืบเนื่องมาจากการไม่ต้องการให้ประชาชนชาวไทยตื่นตัวในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ โดยหวังให้การปกครองที่ยึดถือหลักอำนาจคือธรรมคงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน เพราะการเรียกร้องรัฐธรรมนูญนั้นเท่ากับเป็นการสั่นคลอนฐานอำนาจของตน *ประการที่สอง* เมื่อพิจารณาเหตุผลทางจิตวิทยา การสั่งจับกุมดังกล่าว อาจมิใช่การกระทำที่ลู่แก่อำนาจ หากทว่าอาจเป็นการหยั่งคู่อำนาจของตน เพราะมีข่าวเชื่อกันได้ว่า การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งทางทหารซึ่งเกิดขึ้นก่อนหน้านี้ อันยังผลให้อำนาจทางทหารของประภาส จารุเสถียร ต้องลดลงนั้น เป็นไปโดยเจ้าตัวมิได้รู้ล่วงหน้า *ประการที่สาม* ผู้รักษาการตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้นอาจเชื่อถือรายงานข่าวและการตีความของตำรวจสันติบาล โดยคาดการณ์อย่างผิด ๆ ว่า การจับกุมคงไม่สู้มีผลกระทบทางการเมืองมากนัก เพราะเป็นระยะเวลาที่นิสิตนักศึกษากำลังติดสอบ และเรื่องก็คงจะเงียบไปเหมือนกรณีจับกุม ส.ส. 3 นายก่อนหน้านี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการตั้งข้อหา นั้น ในความเห็นของผู้ต้องหาหลายคนในจำนวน 13 คนนั้น เชื่อกันว่า ตำรวจสันติบาลเป็นผู้ตั้งข้อหา ซึ่งถ้าเป็นจริงเช่นนั้นก็เท่ากับว่า นายตำรวจสันติบาลเหล่านั้นยอมตัวเป็นเบี้ยหมากรุกของผู้มีอำนาจโดยหวังลาภยศบรรดาศักดิ์เป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ได้ค้ำประกันว่า การกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มาสนองตัณหาของตนจะก่อความเดือดร้อนแก่มวลชนอย่างไร

ถ้าหากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนที่แล้วคิดว่า พลั้งของนิสิตนักศึกษาอ่อนลงด้วยเป็นระยะเวลาที่มีการสอบไล่ การคาดการณ์นั้นก็ผิดนัด เพราะในวันจันทร์ที่ 8 ตุลาคมนั่นเอง กลุ่มอิสระกลุ่มต่างๆ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พากันเสนอให้องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อ.ม.ธ.) ประกาศให้นักศึกษางดสอบ เพื่อร่วมชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ในวันรุ่งขึ้นประตูดึกทุกตึกที่ใช้เป็นสถานที่สอบไล่ถูกล้อมด้วยโซ่และรุกฎญแจถูกอุดด้วยปูน บ่ายวันนั่นเอง ที่ประชุมคณบดีก็ลงมติให้งดสอบโดยไม่มีกำหนด แม้ว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนที่แล้วจะพยายามกดดันมิให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยประกาศงดสอบ ด้วยการเสนอให้ตำรวจเข้าไปอารักขานักศึกษาที่เข้าสอบก็ตาม แต่สถานการณ์ภายในมหาวิทยาลัยและสภาพจิตของนักศึกษาก็ไม่เอื้ออำนวยให้การสอบเป็นไปได้อีกต่อไป การชุมนุมในวันแรกๆ ประกอบด้วยนักศึกษาเพียงหยิบมือเดียว แต่จำนวนผู้ชุมนุมก็เพิ่มขึ้นทุกวัน จากจำนวนร้อยเป็นจำนวนหมื่น และเป็นจำนวน

แสนในที่สุด ในระหว่างนั้นตัวแทนผู้รักษาการอธิบดีกรมตำรวจขณะนั้นได้บอกกล่าวแก่ผู้นำนักศึกษาให้การชุมนุมจำกัดอยู่ในรั้วโดม หากนิสิตนักศึกษาออกเดินขบวนเมื่อใด ทางกรมตำรวจจะใช้มาตรการเฉียบขาด ทางฝ่ายผู้นำนักศึกษาเองก็ต้องเผชิญปัญหานานัปการ ปัญหาที่สำคัญก็คือ ทำอย่างไรจึงจะชักจูงให้ประชาชนเข้ามาชุมนุมกันมากๆ เพื่อจะใช้เป็นอำนาจต่อรองให้รัฐบาลชุดที่แล้วปล่อย

ผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ในวันแรกๆที่ชุมนุม ประชาชนจำนวนมากได้แต่ยืนดูเหตุการณ์อยู่นอกมหาวิทยาลัย แต่ในวันหลังๆ ด้วยการพูดชักจูงของนักเรียนอาชีวศึกษาและนิสิตนักศึกษา จำนวนประชาชนที่มาร่วมชุมนุมจึงเริ่มเพิ่มขึ้น การประโคมข่าวของหนังสือพิมพ์มีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยให้จำนวนผู้ชุมนุมเพิ่มขึ้น ซึ่งแม้จะทำให้การรวมพลังเข้มแข็งขึ้น แต่ปัญหาที่ตามมาก็คือ รายจ่ายด้านอาหารและน้ำดื่มก็เพิ่มขึ้นตามด้วย ผู้นำนักศึกษาเริ่มวิตกกังวลปัญหานี้ แม้ว่าประชาชนจะสนับสนุนด้วยการบริจาคเงินจำนวนเรือนแสนก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี กำลังใจในการต่อสู้ของนิสิตนักศึกษา นักเรียน และประชาชนที่มาร่วมชุมนุมยังอยู่ในเกณฑ์ดี ศูนย์นิสิตนักศึกษาซึ่งสงวนท่าทีเมื่อแรกเริ่มที่มีการชุมนุมก็เริ่มเข้ามามีบทบาทโดยตรงในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันแถลงการณ์ของคณาจารย์มหาวิทยาลัยต่างๆ ก็มีสนับสนุนด้านกำลังใจในการนี้ด้วยอย่างไม่เคยปรากฏเป็นประวัติการณ์มาก่อน

หน่วยงานสำคัญหน่วยหนึ่งในการชุมนุมครั้งนี้ ซึ่งไม่สู้มีการกล่าวขวัญกันมากนักก็คือ หน่วยข่าวกรองของนิสิตนักศึกษา ซึ่งมีหน้าที่สืบเสาะหาข่าวสารและข้อมูลต่างๆ ตลอดจนประเมินสถานการณ์และอำนาจต่อรองของนิสิตนักศึกษา การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพพอสมควรแม้จะต้องหวาดผวากับข่าวลือที่ว่า ทหารและตำรวจจะบุกธรรมศาสตร์อยู่เนืองๆ ในคืนวันที่ 12 ตุลาคมนั่นเอง หน่วยข่าวกรองก็ได้รับรายงานการประชุมของกระทรวงมหาดไทย ครั้งที่ 28/2516 ซึ่งเสนาบติกระทรวงนั้นแถลงต่อที่ประชุมเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม สกเดียวกันว่า จำเป็นจะต้องเสียดสนิิตนักศึกษาจำนวน 2% เพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง แต่กรรมการศูนย์นิสิตนักศึกษากลับเห็นว่า รายงานดังกล่าวลำสามยจึงไม่สู้สนใจนัก แต่บัดนี้การณได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า บันทึกรายงานการประชุมดังกล่าวมีเนื้อหาแห่งความเป็นจริงเพียงใด

เมื่อจำนวนผู้มาชุมนุมประท้วงรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็นเรือนหมื่น ผู้นำนักศึกษาเริ่มประสบความยากลำบากใจในการควบคุมฝูงชนให้อยู่ในความสงบ ขณะเดียวกันหากการเรียกร้องครั้งนี้ล้มเหลว ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อศูนย์นิสิตนักศึกษาย่อมเสื่อมสูญไปโดยมิพ้องต้องสงสัย ฝ่ายรัฐบาลเองก็กลัวเสียหน้าหากต้องโอนอ่อนผ่อนตามข้อเรียกร้องของนิสิตนักศึกษา ในบรรดาผู้นำนักศึกษาด้วยกันเอง ความเห็นแตกแยกออกเป็น 3 ฝ่าย ฝ่ายที่หนึ่งไม่เห็นด้วยกับการเรียกร้องครั้งนี้โดยอ้างว่า บรรดาผู้ที่ถูกจับกุมเป็นพวกฝ่ายซ้ายทั้งสิ้น (ตามข่าวที่เชื่อถือได้ อย่างน้อยที่สุดมีนายกองค์การนิสิตมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่มีความเห็นเช่นนี้) ฝ่ายที่สอง เห็นว่าควรเรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหา 13 คน ก็พอโดยใช้การเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจต่อรอง และฝ่ายที่สาม เห็นว่า ควรเรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหา 13 คน และเรียกร้องให้เร่งรัดรัฐธรรมนูญ เพราะเห็นว่าในการชุมนุมครั้งนี้มีประชาชนมาร่วมด้วยเป็นอันมาก จึงน่าที่จะเรียกร้องสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อมวลชนด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้นำนักศึกษาต่างตระหนักดีว่า ในเมื่อจำนวนประชาชนมาร่วมชุมนุมมากมายเช่นนี้ หากปล่อยให้กาลเวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไร และทั้งรัฐบาลก็ไม่มีความตั้งใจที่จะปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ความล้มเหลวในการเรียกร้องย่อมจะเกิดขึ้น จึงประกาศที่จะเดินขบวนในวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม เพราะคาดว่า หากเลย

วันเสาร์และอาทิตย์ไป จำนวนผู้มาชุมนุมประท้วงรัฐบาลจะลดลง และอำนาจต่อรองก็จะลดลงด้วยประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เมื่อมีคนชุมนุมนับแสนเช่นนี้ การควบคุมฝูงชนให้อยู่ในความสงบก็ยากลำบากขึ้น ผู้ที่มาชุมนุมเหล่านี้ต่างคาดหวังว่า ศูนย์นิสิตนักศึกษาจักดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เรียกร้อง มิใช่นั่งชุมนุมกันเฉยๆ เช่นนั้น เหตุฉะนี้ การเดินขบวนครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยจึงอุบัติขึ้นในวันเสาร์ที่ 13 ตุลาคม นั้นเอง รัฐบาลซึ่งพยายามเสแสร้งทำเป็นไม่สนใจการชุมนุมประท้วงของประชาชนด้วยการออกข่าวทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ น้อยที่สุดมาตั้งแต่แรก คงตระหนักในพลังของประชาชนในครั้งนี้ จึงยินยอมปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คนอย่างไม่มีเงื่อนไขในวันนั้นเอง พร้อมกันนั้นก็ให้สัญญาว่าจะร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จในหนึ่งปี บรรดามวลชนที่ร่วมเดินขบวนแม้จะพอใจกับการปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน แต่ก็มีเป็นจำนวนมากที่ไม่พอใจกับคำมั่นสัญญาอันหลัง ผู้นำนักศึกษาที่ควบคุมการเดินขบวนครั้งนี้จึงแก้ปัญหาไม่ตกว่าจะทำให้ฝูงชนสลายตัวได้อย่างไร โดยที่ไม่เกิดการจลาจลวุ่นวาย ในที่สุดจึงประกาศเดินขบวนไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยหวังพึ่งพระบารมีเป็นที่ตั้ง เพื่อให้การเดินขบวนสลายตัวโดยสงบ การณ์เป็นไปด้วยดีในขั้นแรก แต่แล้วการใช้แก๊สน้ำตาและการปราบปรามขจัดกลับจุดชนวนให้เกิดการจลาจลขึ้น

ในเช้าวันอาทิตย์ที่ 14 ตุลาคม เวลา 6.30 น. เศษ ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มโกลาหล เมื่อนิสิตนักศึกษาที่อยู่รักษาการณ์ภายในมหาวิทยาลัยนั้นได้รับแจ้งว่า นักเรียนหญิงที่ไปชุมนุมที่สวนจิตรลดาถูกตำรวจตีตาย จำนวนคนตายที่ลือกันในขั้นแรกนั้นมีเพียง 2 คน แต่เพิ่มเป็น 5 คนภายในชั่วโมงเศษต่อมา ความโกรธแค้นที่ถูกหักหลัง ประกอบกับความโกรธแค้นที่มีการตายด้วยน้ำมือตำรวจเกิดขึ้นทั้งๆที่การเดินขบวนกำลังสลายตัว ทำให้นักเรียนอาชีวศึกษาและนิสิตนักศึกษาเริ่มรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อต่อสู้กันต่อไป แม้ว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยนั้นจำนวนหนึ่งจะพยายามขอร้องให้อยู่ในความสงบและรอฟังข่าวที่แท้จริงเสียก่อน แต่คนเหล่านั้นก็หาฟังไม่ ยิ่งเมื่อนิสิตนักศึกษาและนักเรียนที่ถูกแก๊สน้ำตาทยอยกลับมาชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ ความโกรธแค้นก็ยิ่งทวีขึ้นอีก เพราะคนเหล่านี้ได้ประสบเหตุการณ์มาด้วยตนเอง และแล้วในที่สุด ผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งสามนายก็ต้องออกจากประเทศไปดังที่ปรากฏเป็นข่าวมาจนบัดนี้

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ที่ผ่านมาโดยตลอด สาเหตุสำคัญแห่งการสูญสิ้นอำนาจของตระกูลกิตติขจรและจารุเสถียรน่าจะเกิดจากความจงเกลียดจงชังของมวลชนที่มีต่อคนเหล่านี้ร่วมกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการใช้อำนาจบาตรใหญ่เพื่อผลประโยชน์แห่งตนและวงศ์ญาติเป็นเรื่องที่กล่าวขวัญกันทั่วไปในหมู่ประชาราษฎร์ แต่ช่องว่างระหว่างผู้มีอำนาจเหล่านี้กับปวงชนมีมากเสียจนคนเหล่านั้นไม่อาจสำเหนียกถึงความไม่พอใจที่คุกรุ่นอยู่ในใจประชาชนได้ ขณะเดียวกัน บรรดานักวิชาการ โสภณิและข้าทาสที่สอพลอทั้งหลายก็มีส่วนช่วยให้ช่องว่างดังกล่าวขยายวงกว้างไกลออกไปอีก ชีวิตของเมืองไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมาจึงเป็นชีวิตที่ละเทาะมาโดยตลอด นับเป็น

สาเหตุสำคัญประการแรก ในประการที่สอง ความห่างไกลจากประชาชนและการไม่พยายามเข้าใจประชาชนยังผลให้คนเหล่านี้ประมาณกำลังอำนาจแห่งตนมากกว่าที่ควร และประมาณพลังของมวลชนต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ความไม่ยุติธรรมในสังคมซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปและนับวันจะขยายตัวมากขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ประชาราษฎร์เผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อกัน ในขณะที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองเสพสุขจากความทุกข์ยากของประชาชน เพราะฉะนั้น แรงกดดันในใจของประชาราษฎร์จึงมีอยู่แล้ว เพียงแต่รอวันระเบิดเท่านั้น การใช้แก๊สน้ำตาและการใช้อาวุธประหารประชาชนผู้มีแต่ไม้ เศษอิฐ และระเบิดขวดเป็นอาวุธ จึงเท่ากับเป็นการราดน้ำมันลงบนไฟ ในประการที่สาม การแตกแยกในหมู่ทหารเองมีส่วนสำคัญต่อการสูญเสียอำนาจของตระกูลกิตติขจรและจารุเสถียร นายทหารจำนวนไม่น้อยคงอดกลั้นต่อความอหังการและการข้ามหน้าข้ามตาของณรงค์ กิตติขจร มานาน โดยที่คนคนนั้นลึบเนียนไปว่า ระบบอาวุโสเป็นสิ่งที่ยึดถือกันเคร่งครัดในหมู่ทหาร ประกอบการใช้อาวุโสทำร้ายประชาชนอย่างโหดเหี้ยมยังผลให้นายทหารจำนวนไม่น้อยยอครนทนไม่ได้ ในประการที่สี่ วัฒนธรรม ‘ไทยมุง’ ได้มีส่วนอยู่ไม่น้อยในการโค่นล้มอำนาจเผด็จการ ประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ใคร่รู้ใคร่เห็น ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะวัฒนธรรม ‘ไทยมุง’ ฝังรากลึกมานาน อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะเริ่มตระหนักแล้วว่า กรมประชาสัมพันธ์กับสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหลายทำตัวเป็น *กระทรวงแห่งความจริง* ผู้มีหน้าที่แถลงข่าวเท็จ จึงกระตุ้นให้อยากรู้อยากเห็นว่าเหตุการณ์จริง ๆ เป็นอย่างไร การกล่าวหาว่า การเดินขบวนได้รับการยุยงจากมือที่สามก็ดี การกล่าวหาว่า ‘ผู้ก่อการจลาจล’ เป็นคอมมิวนิสต์ก็ดี และการกระจายข่าวว่าทหารและตำรวจถูกทำร้ายโดยไม่กล่าวถึงประชาชนที่เสียชีวิตจากน้ำมือของทหารและตำรวจก็ดี ทำให้ประชาชนทั้งที่ใกล้ชิดเหตุการณ์และที่ได้รับความอับอายในหมู่ประชาชนด้วยกันเองหมดความเชื่อถือในข่าวของทางราชการ ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ไม่เคยปรากฏว่า รัฐบาลที่ประชาชนหมดศรัทธาจะดำรงอำนาจไว้ได้นาน บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่บรรดาผู้มีส่วนร่วมในการร่างแถลงการณ์และออกข่าวเท็จของรัฐบาลควรจะพิจารณาตัวเอง แต่คนที่ยอมตกเป็นเบี้ยหมากรุกของผู้มีอำนาจทางการเมือง และคนที่กล้าโกหกต่อสาธารณชนอย่างไม่ละอายเหล่านี้ จะมีคุณธรรมสูงพอที่จะพิจารณาตัวเองละหรือ

สิ่งที่เราพึงพิจารณาในขณะนี้ ก็คือ เราจะไปทางไหนกัน และวันมหาวิปโยคที่ผ่านมา นี้จะเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของประชาธิปไตยเมืองไทยได้หรือ แท้ที่จริง การโค่นล้มผู้มีอำนาจเผด็จการได้นั้นหาได้หมายความว่า เรามีประชาธิปไตยที่แท้จริงแล้วอย่างที่หลายคนกล่าวอ้างกัน หนทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยมิได้ราบรื่นอย่างที่หลายคนคาดหวัง

ใน *ประการแรก* ปวงชนชาวไทยจะต้องมีศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมั่นคงและโดยบริสุทธิ์ใจ ทหารจะต้องแยกตัวออกจากการเมืองและปฏิบัติหน้าที่ในฐานะทหารที่แท้จริง แม้ว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมคนปัจจุบันยืนยันว่า ทหารจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกต่อไป แต่จะให้เชื่อโดยสนิทใจคงเป็นไปได้ยาก ตราบเท่าที่มีนายทหารจำนวนไม่น้อย

มีผลประโยชน์ทางการค้าอยู่เช่นนี้ เราไม่อาจคาดหวังได้ว่า ความละโมภในอำนาจทางการเมืองจะไม่เกิดขึ้นอีก เพราะฉะนั้น ถ้าหากเราทั้งหลายต้องการให้ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ ผู้นำทางการเมืองจะต้องฝ่าฝืนระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจัง และเห็นแก่ประโยชน์สุขของปวงชนร่วมกัน มิฉะนั้นเราอาจต้องกลับไปสู่ยุคเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง

ใน*ประการที่สอง* ในหมู่นิสิตนักศึกษาและนักเรียนจะต้องสมัครสมานสามัคคีกัน เพราะพลังนิสิตนักศึกษาและนักเรียนจะยังคงมีบทบาทสำคัญในการพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในอนาคต ความแตกร้างในหมู่นักศึกษาในการเดินขบวนที่ผ่านมาี้ ควรจะหาทางเยียวยาและสมานรอยแผลที่เกิดขึ้น โดยหันหน้าเข้าหากันและยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น คนที่เป็นหนอนบ่อนไส้ก็น่าที่จะพิจารณาตนเองและหาทางขจัดออกจากศูนย์นิสิตนักศึกษาโดยละมุนละม่อม ขณะเดียวกัน ศูนย์นิสิตนักศึกษาก็ไม่ควรทำตัวเป็น ก.ต.ป. หน่วยที่สอง ไม่ควรก้าวก้าวยางานของผู้อื่น ข้อสำคัญจะต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมืองและศึกษาปัญหาต่างๆ ของสังคมอย่างถึงแก่น เพื่อประโยชน์ในการหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นสืบต่อไป วิธีการเช่นนี้ ไม่แต่จะช่วยให้ศูนย์นิสิตนักศึกษาดำเนินบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้เท่านั้น หากทว่ายังช่วยให้ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อศูนย์ฯ เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ใน*ประการที่สาม* ในระหว่างที่ร่างรัฐธรรมนูญอยู่นี้ และแม้เมื่อการร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสร็จ สื่อสารมวลชนควรจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจและตระหนักในสิทธิและเสรีภาพของมนุษยชนมากขึ้น หนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่นี้ได้ดี แต่ก็น่าอนาถที่การเสนอข่าวในเวลานี้เป็นไปอย่างไร้จรรยาบรรณ โดยตีพิมพ์แม้กระทั่งข่าวลือ บางฉบับ (ซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษฉบับหนึ่ง) ก็เปลี่ยนน้ำเสียงเหมือนจิ้งจอกเปลี่ยนสี ถ้าหากหนังสือพิมพ์ยังคงกอบโกยเงินด้วยการที่ไร้จรรยาบรรณเช่นนี้ ในอนาคต หากเสรีภาพที่ถาวรมีจริง เราย่อมคาดหวังได้ว่า การใช้เสรีภาพในทางที่ผิดจะเกิดขึ้นเป็นแน่นอน และไม่ต้องสงสัยเลยว่า หนังสือพิมพ์บางฉบับจะไม่ยอมตนเป็นเบี้ยหมากรุกของผู้มีอำนาจทางการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเงินอย่างที่เคยเป็นมาและกำลังเป็นอยู่ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่บรรดาสมาคมหนังสือพิมพ์ทั้งหลายจะได้พร้อมใจกันกำหนดจรรยาบรรณแห่งอาชีพของตนเพื่อเป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน หากหนังสือพิมพ์ฉบับใดละเมิดจรรยาบรรณที่กำหนดไว้ก็น่าที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันเอง หากเป็นความผิดร้ายแรงก็ควรประกาศลงโทษให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน ประชาชนก็ควรจะช่วยมือด้วยการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ควรหาทางช่วยเหลือทางการเงินแก่กิจการหนังสือพิมพ์ในรูปแบบเงินอุดหนุน (Subsidy) ที่ให้แก่อุตสาหกรรมกระดาษและอุปกรณ์การพิมพ์ ตลอดจนให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ในรูปแบบเงินให้กู้ที่เสียดอกเบี้ยอัตราต่ำเพื่อมิให้หนังสือพิมพ์ตกอยู่ใต้อิทธิพลของนายธนาคารและพ่อค้าอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่หลักเกณฑ์ในการให้เงินกู้ก็ไม่ควรเปิดช่องให้รัฐบาลเข้าไปมีอิทธิพลต่อความเป็นอิสระของหนังสือพิมพ์ด้วย ถ้าหากการเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ยังเป็นไปอย่างไร้จรรยาบรรณเช่นนี้ ในอนาคต

ปัจจัยดังกล่าวนี้อาจมีความสำคัญในการทำลายเสรีภาพของปวงชน ในด้านวิทย์และโทรทัศน์ ซึ่งทำตัวเป็นกระทรวงแห่งความจริงผู้มีหน้าที่แถลงข่าวเท็จมาโดยตลอด ก็ควรที่รัฐบาลจะหาทางเปลี่ยนโครงสร้างเสียใหม่ เพื่อให้การเสนอข่าวตรงต่อข้อเท็จจริง มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น และเป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการที่มีประสิทธิผลมากขึ้น ในอดีต การวิทย์และโทรทัศน์แทนที่จะเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจทางการเมือง กลับเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อช่องว่างแห่งความไม่เข้าใจกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และกลายเป็นหอกแหลมทิ่มแทงผู้นำรัฐบาลชุดที่แล้ว

ประการที่สี่ เพื่อให้บรรยากาศแห่งประชาธิปไตยมีมากขึ้น รัฐบาลควรสนับสนุนให้กรรมกรแขนงอาชีพต่างๆ รวมตัวจัดตั้งเป็นสหบาลกรรมกรที่แท้จริง เพื่อป้องกันมิให้ชนเหล่านี้ถูกนายทุนกดขี่ขูดรีดอย่างไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันควรหาทางสื่อข่าวสารให้ชนเหล่านี้ได้เข้าใจถึงสิทธิและผลประโยชน์อันพึงได้ของตน ทั้งนี้เพื่อลดความอยุติธรรมในสังคมและเพื่อลดความขัดแย้งที่รุนแรงที่อาจเกิดขึ้นอีกด้วย

ประการที่ห้า หากเหตุการณ์ครั้งนี้จะให้บทเรียนแก่เราได้บ้าง บทเรียนบทหนึ่งก็คือ ควรที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง วิธีการทำงานและทัศนคติของตำรวจสันติบาลเสียใหม่ การทำตัวเป็นเบี้ยหมากรุกของผู้มีอำนาจทางการเมืองในอดีต กลับจบสิ้นลงด้วยเลือดเนื้อและชีวิต การตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์อย่างพล่อยๆ และอย่างไร้ความรับผิดชอบรังแต่จะก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมมากขึ้น ข้อที่เราน่าจะถามก็คือ ในกรมตำรวจนั่นเองจะมีนายตำรวจสักกี่นายที่เข้าใจว่า *อะไรคือคอมมิวนิสต์* และที่เข้าใจนั้นเข้าใจว่าอย่างไร ข้อที่ตำรวจสันติบาลน่าจะเข้าใจก็คือ คนที่ประหวังและไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลนั้นหาใช่คนที่มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์เสมอไปไม่ และคนที่อ่านหนังสือที่เขียนโดยพวกคอมมิวนิสต์ก็ดี หรือคนที่อ่านหนังสือเกี่ยวกับประเทศคอมมิวนิสต์ก็ดี ก็มิได้หมายความว่า คนเหล่านี้จะเลื่อมใสศรัทธาในลัทธิการเมืองนั้น ถ้าหากไม่ต้องการให้คนไทยอ่านหนังสือประเภทนี้ ก็ควรที่จะห้ามนำหนังสือประเภทนี้เข้าประเทศ การณ์กลับตรงกันข้าม หนังสือประเภทนี้ก็กลับวางขายตามร้านหนังสือทั่วไป จริงอยู่ ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นลัทธิการเมืองที่ไม่พึงปรารถนา แต่เราจะปิดหูปิดตาตัวเอง ไม่ศึกษากลไกในการทำงานของประเทศที่ยึดถือลัทธิการเมืองดังกล่าวละหรือ แท้ที่จริงเราอาจได้บทเรียนจากประเทศเหล่านี้ และถ้าหากเราจะถือว่าประเทศเหล่านี้เป็นศัตรู เราจะไม่ศึกษาจุดอ่อนของศัตรูหรือ ในที่กุ่มขังผู้ต้องหา ‘กบฏ’ ในคราวนี้นั้นเอง จากถ้อยคำของผู้ถูกจับ ปรากฏว่า มีผู้ถูกกุ่มขังเป็นอันมากที่ถูกจับด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์เพียงเพราะคนเหล่านี้มีเชื้อชาติญวน จีน และอื่นๆ ทั้งการขายเฮโรอีนภายในที่กุ่มขังนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่กล่าวขวัญโดยทั่วไป เหตุการณ์ที่เพิ่งผ่านพ้นไปนี้ทำให้เราไม่อาจแน่ใจได้ว่า คนเหล่านี้ได้รับความเป็นธรรมอย่างพอเพียง นำที่อธิบดีกรมตำรวจคนใหม่จักได้นำเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความเป็นธรรมแห่งสังคมนี้ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนและพอจะมีความหวังให้เห็นอยู่บ้างในอนาคต แม้จะริบหรี่เพียงใดก็ตาม

ประการที่หก ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา แนวโน้มที่นายธนาคารและพ่อค้าใช้ผู้มีอำนาจทางการเมืองในการแสวงหาผลประโยชน์แห่งตนนั้นปรากฏเด่นชัดขึ้น พฤติกรรมเช่นนี้ยังผลให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงกันขนานใหญ่ในเบื้องต้น และก่อให้เกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและเสริมส่งแนวโน้มในการปกครองแบบเผด็จการในเบื้องปลาย เราจะจัดแนวโน้มเช่นนี้ได้อย่างไร ในขั้นปลายสุด หนทางแก้ไขอยู่ที่การระงับต้นเหตุนั้นของเราทุกคน ถ้าพึงแต่การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจระบบทุนนิยมในปัจจุบันเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอื่นย่อมไม่อาจแก้ปัญหานี้ได้ หนทางแก้ไขที่เป็นไปได้อีกหนทางหนึ่งก็คือ การห้ามมิให้นักการเมืองยุ่งเกี่ยวกับธุรกิจการค้า แต่ในทางปฏิบัติ ข้อห้ามเช่นนี้จะมีประสิทธิผลละหรือ ข้อนี้ชวนสงสัยอยู่ในฐานะผู้บริโศก อย่างดีที่สุดที่เราทำได้ก็คือ การไม่ให้ความสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นทางใดแก่นายธนาคารและบริษัทที่มีนักการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ขณะเดียวกันธนาคารแห่งประเทศไทยควรจะลงมือหาทางอุดช่องโหว่เกี่ยวกับการโยกย้ายเงินระหว่างประเทศซึ่งยังคงมีอยู่มากในขณะนี้ ทั้งรัฐบาลควรจะเริ่มพิจารณาออกกฎหมายห้ามการผูกขาด (Antitrust Law) การไม่มีข้อจำกัดทางการผูกขาดเท่าที่ผ่านมาไม่แต่จะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่เสริมส่งให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเท่านั้น หากทว่ายังมีผลกระทบในทางร้ายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมอีกด้วย

ประการที่เจ็ด ตลอดเวลาที่ผ่านมา รัฐวิสาหกิจเป็นจำนวนมากเป็นแหล่งเสียนอนกินของผู้มีอำนาจทางการเมือง บัดนี้ น่าจะถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลควรจะพิจารณาอย่างจริงจังถึงเหตุผลทางวิชาการและข้อเท็จจริงว่า อุตสาหกรรมใดบ้างที่ควรให้มีการประกอบการในรูปรัฐวิสาหกิจ และอุตสาหกรรมใดบ้างที่ควรให้มีการประกอบการอย่างเสรี รัฐวิสาหกิจใดที่มีเหตุผลสนับสนุนให้มีการประกอบอย่างเสรีก็น่าที่จะปล่อยมือและสนับสนุนให้เอกชนเข้าไปทำ ขณะเดียวกันรัฐวิสาหกิจที่กำหนดให้มีอยู่ต่อไปก็น่าจะวางรูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ และวางระเบียบเกี่ยวกับใช้เงินได้ของรัฐวิสาหกิจให้รัดกุม รัฐวิสาหกิจที่ก่อผลเสียต่อระบบคุณค่าของสังคมเฉกเช่นกองสลากกินแบ่งก็น่าที่จะยุบเลิกไป ส่วนรายได้ที่ขาดหายไปก็ควรหาชดเชยจากภาษีอากร

หนทางไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยมิได้ไปด้วยกลีบกุหลาบ แต่ถ้าจะถามว่า ‘วันมหาวิปโยค’ ที่ผ่านมานี้ เป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของประชาธิปไตยเมืองไทยได้หรือ คำตอบก็คงจะเป็นว่าในรอบสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ยังไม่เคยมีครั้งใดที่เปิดช่องโอกาสให้มีการเริ่มต้นที่ดีเท่าครั้งนี้ ขอเพียงแต่ให้ทุกคนในชาติหันหน้าเข้าหากัน สามัคคีกัน และเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจังเท่านั้น